

آموزش احکام بانوان به زبان ساده
حیض - استحاضه - نفاس - غسل - تیمم

مطابق فتاویٰ مرجع عالیقدر

آقای حاج سید علی حسینی سیستانی (دام ظلہ)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

توجه

احکامی که در این جزوه درون علامت [ ] قرار داده شده، از موارد احتیاط واجب است؛ که مکلف در آنها می‌تواند به مجتهد دیگری، با رعایت ترتیب اعلی‌ت، رجوع نماید.

پیش‌گفتار

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

﴿ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ
فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ (سوره نحل آیه ۹۷) «هر مرد و زنی که
کاری نیکو انجام دهد، درحالی که ایمان آورده باشد
زندگی خوش و پاکیزه‌ای به او خواهیم داد و پاداشی بهتر
از کردارشان عطا خواهیم کرد».

دین اسلام بهترین الگو را برای کرامت زن به نمایش
گذاشت و هویت، وظایف، مسؤولیت‌ها و توانائی‌های

او را زینت بخشید، و هیچ‌گاه در صدد کاستن از مقام و جایگاه او نبوده است.

با مراجعه‌ای مختصر به آموزه‌های دینی درمی‌یابیم که دین اسلام زن را از بدو تولد تا رسیدن به والاترین مراتب کمال مورد تجلیل قرار داده، و حد و مرزی برای کمال او قائل نشده است. دین، احکام را متناسب با عفت زن تشریح کرد، و خویشتن‌داری را در وجودش شکوفا نمود، و همواره تأکید کرد که او در پیشگاه و رعایت الهی است، و احساس بیم و امید و تلاش را در او قرار داد، و او را پیش از جنس مخالف - مرد - مشرف به تکالیف شرعی و ارتباط مستقیم با خداوند

تبارک و تعالی گردانید، و لباس پاکدامنی را که در فطرت اوست تشریح کرد، و او را از دسترس هوس رانان و طمع ورزان پوشانید، و برای محافظت از زیبایی‌های او دژ مستحکمی فراهم ساخت، و آزادی در گزینش را به او واگذار کرد، تا جائی که مفهوم برابری زن و مرد در آموزه‌های دینی بر همگان آشکار شد.

فرق است بین دیدگاه دین که می‌گوید: زن همچو ریحانه‌ای است که نگهداری می‌شود و رایحه خوش ذاتی او همه جا را عطرآگین می‌کند، و بین دیدگاه جاهلیت قدیم که می‌گوید زن پائین تر از جایگاه انسان است و یا دیدگاه جاهلیت مُدرن که ویژگی‌های

فیزیولوژیکی و روانشناسی زن را منکر می‌شود.

قرآن کریم اندیشه جاهلیت قدیم را این‌گونه توصیف کرده است: ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنْثَىٰ ظَلَّ وَجْهَهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ * يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۗ﴾ (سوره نحل آیه ۵۸ و ۵۹) «و چون به یکی از آنها مژده دختر دهند، سیه‌روی شود و خشمگین گردد، از شرم این مژده از مردم پنهان می‌شود، آیا با خواری او را نگه دارد یا در خاک نهانش کند؟»

بنابراین یکی از دو جاهلیت زن را محدود کرده و نقش او را اهمال می‌کند و آنچه را می‌پندارد که با

حکمت آفریدگار منافات دارد، و جاهلیت دیگر او را نیروی کار و کالایی برای خرید و فروش می‌داند و از او به عنوان سوژه تبلیغاتی در بازار استفاده می‌کند تا گزینه حیوانی مرد را تأمین کند. جاهلیت مُدِرِن نقش مهم زن را در خانواده الغا کرده و با این کار خود موجب فروپاشی کانون خانواده شده است.

گزافه‌گویی نیست اگر بگوییم وجود زن در برخی از جایگاه‌ها محوری است، و جز او کسی نمی‌تواند نقش او را ایفا کند. خداوند سبحان می‌فرماید: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ (سوره روم آیه ۲۱) «و از نشانه‌های

قدرت اوست که برایتان از جنس خودتان همسرانی آفرید، تا به ایشان آرامش یابید، و میان شما دوستی و مهربانی نهاد».

زن و مرد در انسانیت با یکدیگر برابرند، و از این رو است که قرآن کریم، آن دو را با یک بیان مورد خطاب قرار می‌دهد و می‌فرماید: ﴿ فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ ﴾ (سوره آل عمران آیه ۱۹۵) «پروردگارشان دعایشان را مورد اجابت قرار داد که من کار هیچ صاحب عملی از شما، چه زن و چه مرد را تباه نمی‌کنم»

زن همانند معلمی نمونه است که فرزندان را در

دامان خود می‌پروراند و دژی مستحکم است که از فروپاشی جامعه جلوگیری می‌کند، و اوست مادر پیامبران و اولیاء الهی.

ای بانوی مسلمان! تمدن دینی را با سایر تمدن‌ها مقایسه کن، و بنگر که کدام یک خوشبختی را برای زن به ارمغان آورده، و در کدام شرایط زن توانست به آرامش و استقرار دست پیدا کند، و در قانون‌گذاری اسلام نسبت به حقوق مادر و همسر و جایگاه اجتماعی او تأمل کن.

هنگامی که زن در دامان تفکرات دیگر قرار گرفت بنگر که چگونه جایگاه خود را از دست داد و خود را به

پایین‌ترین قیمت‌ها فروخت، البته این جایگاه دنیوی اوست چه رسد به جایگاه او در آخرت.

بنگر که دنیا به کدامین سو در حرکت است! آمار طلاق، خودکشی، بالا رفتن سن ازدواج، فروپاشی خانواده، محرومیت فرزندان از مهر و محبت، در معرض خطر قرار دادن زن، عرضه او در بازار، و تأمین نکردن احساسات و عواطف او را مورد ارزیابی قرار بده.

بنابراین روشن می‌شود که طبق دیدگاه دینی زن و مرد از لحاظ انسانیت و تکامل در یک رتبه هستند، و زن باید راه هدایت را بییماید و به‌سوی خداوند متعال

عروج کند تا سعادت اخروی را به دست آورد. پس لازم است نسبت به احکام خود آشنایی کامل داشته باشد و همواره سعی کند احکام شرعی را بیاموزد و به آنها پایبند باشد، برای رسیدن به این امر مهم جزوه پیش‌رو را آماده کردیم که شامل گفتگوهای مرتبط با احکام شرعی زنان می‌باشد، به امید آنکه زن بتواند به جایگاهی بلند در دنیا و آخرت دست یابد.

احمد اشکوری

گفتگویی درباره حیض

امروز نه سال قمری را به پایان رساندم و به سن بلوغ و تکلیف رسیدم، مادرم در جایگاه همیشگی خود نشست و با لبخندی به من نگاه کرد، نگاه او موجب شد حدس بزمن موضوع جدیدی ذهن او را مشغول کرده است، او گفت: امروز می‌خواهم درباره حیض با تو صحبت کنم.

قبل از آن روز نمی‌دانستم حیض چیست، هرچند به یاد آوردم که این کلمه را قبلاً شنیده بودم.. ولی آنچه حس کنجکاوی مرا برای شناخت این کلمه برانگیخت

این بود که.. می شنیدم خانم‌ها این کلمه را آهسته و با خجالت بر زبان می آورند گویا معنای خجالت‌آوری در آن نهفته است.. به محض اینکه فهمیدم گفتگو درباره حیض است شرم و حیا در من شروع شد، و من برای کنترل خجالت از خود پرسیدم: چرا باید خجالت بکشم؟ این سؤال بارها ذهن مرا درگیر کرده و بر من چیره گشت.

اگر حیض واقعاً امر خجالت‌آوری باشد پس چرا مادر می خواهد امروز با من درباره آن صحبت کند؟ و به یاد آوردم.. گفتگوهای ما معمولاً درباره احکام شرعی است، پس حیض هم مثل سایر موضوعات احکام شرعی می تواند موضوع گفتگوی ما باشد، چرا

ما از موضوعی که قرآن کریم و پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام آن را بیان کرده‌اند خجالت بکشیم، و چرا از موضوعی شرم داشته باشیم که باید به احکام آن آشنایی کامل داشته باشیم تا بتوانیم آن را عمل کنیم یا به دیگران بیاموزیم؟ غرق در این افکار بودم که ناگهان متوجه صدای مادر شدم که می‌گفت:

فاطمه، آنچه سبب حیض می‌شود خارج شدن خون حیض است، و آن خونی است که زنان به آن عادت دارند و به خوبی می‌شناسند و معمولاً به طور منظم هر ماه یک بار خارج می‌شود و نشانه‌های آن رنگ قرمز یا مایل به سیاه و همچنین گرم بودن و خروج همراه با فشار و سوزش می‌باشد.

فاطمه: آیا سن معینی برای زنانی که حیض

می‌بینند وجود دارد؟

مادر: بله، زنی که حیض می‌بیند باید نه سال قمری

را به پایان رسانده باشد^(۱)، و به سن شصت سال

قمری^(۲) که همان سن یائسگی است نرسیده باشد.

فاطمه: پس این خون بین ۹ و ۶۰ سالگی است؟

مادر: آری، هر خونی که دختر قبل از پایان نه سال

قمری می‌بیند (هرچند یک لحظه قبل از آن) خون

حیض نیست، و همچنین هر خونی که زن بعد از پایان

شصت سالگی می‌بیند احکام حیض را ندارد.

۱. تقریباً معادل هشت سال و هشت ماه و بیست روز شمسی.

۲. تقریباً معادل پنجاه و هشت سال و هشتاد روز شمسی.

فاطمه: بیرون آمدن خون حیض چند روز ادامه

دارد؟

مادر: کمترین مدت زمان حیض سه روز و

بیشترین آن ده روز است.

فاطمه: اگر کمتر از سه روز ادامه داشت و قطع

شد چگونه؟

مادر: این خون، خون حیض نیست.

فاطمه: اگر بیشتر از ده روز ادامه داشت چگونه؟

مادر: خونی که بعد از ده روز خونریزی خارج

شود، خون حیض نیست، چون حیض بیش از ده روز

نمی‌باشد.

فاطمه: اگر زن روزهای حیض را به پایان رساند و پاک شد، سپس خون جدیدی (مثلاً بعد از نه روز پاکی) ببیند حکمش چیست؟

مادر: خونی که خارج شده خون حیض نیست، چون همیشه مدت زمان پاکی بین یک حیض با حیض دیگر نباید کمتر از ده روز باشد.

فاطمه: چه زمانی زن خود را حائض بداند؟

مادر: هنگامی که خون در زمان عادت وقتیه یا قبل از آن به مدت کم مانند یک یا دو روز بیرون آید.

فاطمه: زن چگونه صاحب عادت وقتیه می شود؟

مادر: اگر زن در دو یا چند ماه قمری پشت سر هم در یک زمان معین خون ببیند دارای عادت وقتیه خواهد بود^(۱).

فاطمه: اگر زن عادت وقتیه نداشته باشد مانند دختری که برای اولین بار خون می‌بیند یا زن مضطربه‌ای که عادت معینی ندارد، چه هنگامی خود را حائض بدانند؟

مادر: اگر یکی از دو امر زیر محقق شود زن خود را حائض بداند:

---

۱. مانند این که خونریزی او در دو ماه قمری متوالی در روز هفتم شروع شود.

۱. اگر خون صفات حیض را داشته باشد که همان

سرخ یا سیاه بودن رنگ خون و گرمی و خروج با

فشار و سوزش آن است.

۲. اگر خون بیرون آمد و زن مطمئن شود که این

خون سه روز یا بیشتر ادامه پیدا می کند.

فاطمه: اگر به خاطر یکی از موارد گذشته، زن خود

را حائض دانست و نمازش را نخواند ولی قبل از

گذشت سه روز خون به طور کامل قطع شد، و دانست

که آن خون حیض نبوده است، وظیفه او چیست؟

مادر: نمازهایی که در آن مدت از او فوت شده را

قضا کند.

فاطمه: اگر خون از تعداد روزهای عادت زن تجاوز کرد ولی در روز دهم یا قبل از آن قطع شود چطور؟

مادر: در تمام مدت بیرون آمدن خون، خود را حائض بدانند هرچند خون در بعضی اوقات صفات حیض را نداشته باشد.

فاطمه: اگر خون از ده روز گذشت و زن عادت وقتیه و عددیه معینی داشت چه کند؟

مادر: فقط در مدت زمان عادت ماهیانه خود حائض می باشد، نه قبل از آن مدت و نه بعد از آن.

فاطمه: زنی که عادت معینِ وقتی و عددی داشت اگر خون در زمان عادتش بیرون نیامد ولی پس از

گذشت وقت عادت، خون بیرون آید و بیشتر از ده روز ادامه داشت و این خون گاهی اوقات صفات حیض را داشته و گاهی اوقات هم صفات آن را نداشته باشد، کدام یک از آن دو بخش حیض است^(۱)؟

مادر: خون اول - دارای صفات - حیض است ولی نسبت به تعداد روزهای حیض خود باید عدد عادت همیشگی خود را مدنظر قرار دهد، پس اگر خونی که صفات حیض داشت کمتر از روزهای عادت باشد به

---

۱. مثلاً: عادت ماهیانه زنی از روز اول تا روز هفتم است و در یکی از ماه‌ها خونریزی او از روز هشتم با صفات حیض شروع شود ولی بعد از چند روز خون دارای صفات استحاضه شود و تا روز بیستم ادامه پیدا کند.

مقدار روزهای عادت، حیض است و علاوه بر آن، مقداری از خون دوم که دارای صفات حیض نیست را حیض قرار دهد تا در مجموع به تعداد روزهای عادت همیشگی خود برسد و اگر آن خونی که صفات حیض را داشت بیشتر از مقدار عادت همیشگی او باشد، فقط به اندازه روزهای عادت همیشگی، خود را حائض قرار دهد و مابقی آن حکم حیض را ندارد.

فاطمه: اگر خون بیشتر از ده روز ادامه داشت و زن هیچ عادتی نداشته باشد نه عددی و نه وقتی مانند مبتدئه (زنی که برای اولین بار خون می بیند) یا مضطر به (زنی که چند ماه خون دیده ولی عادت معینی پیدا نکرده یا عادتش به هم خورده و عادت تازه ای پیدا

نکرده است)، پس این زن چگونه خون حیض را از غیر آن تشخیص دهد؟

مادر: خون حیض را با عوض شدن صفات آن می‌شناسد، پس اگر مدتی از خون، دارای صفات حیض باشد - و این خون بین سه تا ده روز ادامه داشته باشد - آن را حیض قرار دهد، و خونی که صفات حیض نداشته باشد را استحاضه قرار دهد.^(۱)

فاطمه: اگر زن شک کند خون حیض قطع شده یا نه، یعنی شک کند آیا پاک شده یا هنوز حائض است باید چه کند؟

---

۱. صفات استحاضه در بخش گفتگوهای درباره استحاضه خواهد آمد.

مادر: باید خود را واری کند.

فاطمه: چگونه خود را واری کند؟

مادر: باید کمی پنبه را داخل فرج خود قرار دهد و مقداری صبر کند سپس آن را بیرون آورد، پس اگر پنبه سفید بود و آلودگی نداشت این زن پاک شده است و باید غسل را بجا آورده و عبادات خود مانند نماز و روزه را انجام دهد، و اگر پنبه آلوده یا آغشته به خون بود معلوم می‌شود هنوز حیض زن به پایان نرسیده است.

فاطمه: اگر دختر باکره باشد و نتواند خود را

واری کند، چگونه بفهمد حیض قطع شده است؟

مادر: تا زمانی که یقین به پاکی کامل نداشته باشد

حکم حائض را دارد.

فاطمه: اگر زن فهمید که حائض شده چه کارهایی

را باید انجام دهد و چه کارهایی را باید ترک کند؟

مادر: احکام زن در زمان حیض عبارت‌اند از:

۱. نماز از زن حائض صحیح نیست، خواه نماز

واجب باشد یا مستحب، و نمازهایی که به خاطر

حیض از او فوت شده قضا ندارد.

۲. روزه از زن حائض صحیح نیست، ولی قضای

روزه‌های ماه رمضان که در زمان حیض گرفته

نشده واجب است و همچنین اگر نذر کند روز

معینی را روزه بگیرد ولی به خاطر حیض نتواند

به نذر خود عمل نماید [باید آن روز را

قضا کند].

۳. آمیزش از قُبُل با زن حائض، حرام است، ولی بعد از قطع شدن خون این کار جایز است [البته پس از شستن فرج] هرچند هنوز غسل نکرده باشد.

۴. طلاق دادن زن در حال حیض باطل است، البته در بعضی موارد استثنا شده که در رساله ذکر شده است.

۵. رساندن جایی از بدن به خط قرآن یا [اسم یا صفات مخصوص خداوند متعال] در حال حیض حرام است.

۶. وارد شدن به مسجدالحرام یا مسجدالنبی ﷺ، و

همچنین توقف یا قرار دادن چیزی در مساجد

دیگر برای زن حائض حرام است.

۷. خواندن هر یک از آیات سجده واجب برای زن

حائض حرام است^(۱).

۸. طواف از زن حائض صحیح نیست، خواه واجب

باشد یا مستحب.

۹. اگر حیض به پایان برسد زن باید برای نماز غسل

کند.

۱. سجده های واجب در سوره سجده آیه پانزدهم، و سوره

فصلت آیه سی و هفتم، و سوره النجم آیه شصت و دوم، و سوره

علق آیه نوزدهم می باشد.

گفتگویی درباره استحاضه

روز بعد، مادرم مانند همیشه در جایگاه خود نشست و گفتگو را درباره استحاضه شروع کرد.

به محض اینکه کلمه استحاضه بر زبان مادرم نقش بست ناگهان به ذهنم خطور کرد که حروف اصلی این کلمه مانند حروف کلمه حیض ولی در قالب جدید می باشد، لذا تصور من از استحاضه - همانند حیض - خونی بود که از زنان در شرایط خاص خارج می شود ولی مقدار آن از خون حیض کمتر است.

فاطمه: آیا استحاضه فقط به زنان اختصاص دارد؟

مادر: آری.

فاطمه: آیا این هم، خونی است که خارج می‌شود؟

مادر: آری.. ولی..

فاطمه: ولی چه؟!

مادر: ولی به شرطی که خون حیض یا نفاس یا

زخم یا جراحت یا خون بکارت نباشد.

فاطمه: معنی آنچه گفتید این است که هر خونی که

از زن بیرون می‌آید و خون حیض و نفاس و زخم و

جراحت و خون بکارت نباشد، استحاضه است؟

مادر: آری.

فاطمه: این‌ها خون‌های متعددی هستند!

مادر: سبب بعضی از آن‌ها قابلیت باروری و جوان بودن زن است، مگر نمی‌بینی هنگامی که زن کهن‌سال می‌شود و خون حیض او قطع می‌شود، دیگر باردار نمی‌شود؟!

فاطمه: خون زخم و جراحت و همچنین خون نفاس معمولاً شناخته شده است، ولی چگونه زن می‌تواند بفهمد که این خون، خون استحاضه است و خون حیض نیست؟

مادر: آیا صفات خون حیض را به یاد می‌آوری؟

فاطمه: آری، خون حیض معمولاً خونی سرخ یا سیاه است که با سوزش و حرارت بیرون می‌آید.

مادر: معمولاً صفات خون استحاضه با صفات خون حیض تفاوت دارد، خون استحاضه معمولاً زرد رنگ و رقیق است و بدون فشار و سوزش بیرون می‌آید.

فاطمه: زن در روز اول ازدواج چگونه می‌تواند خون بکارت را از خون استحاضه تشخیص دهد؟

مادر: خون بکارت اطراف پنبه را فرا می‌گیرد و مانند هلالی خونین اطراف آن را آلوده می‌کند ولی خون استحاضه گاهی ظاهر پنبه را کاملاً فرا می‌گیرد و گاهی به داخل آن نفوذ می‌کند و گاهی از آن هم عبور کرده و به دستمال (نوار بهداشتی) می‌رسد.

فاطمه: پس خون استحاضه ممکن است کل پنبه را فرا گیرد؟

مادر: آری، و ممکن است آن را فرا نگیرد، به طور کلی استحاضه بر سه قسم است:

استحاضه قلیله: خونی است که روی پنبه را آلوده می کند ولی به خاطر کم بودنش به داخل آن نفوذ نمی کند.

استحاضه متوسطه: خونی است که در پنبه فرو می رود ولی از پنبه به دستمال (نوار بهداشتی) نمی رسد.

استحاضه کثیره: خونی است که پنبه را فرا گرفته و از آن عبور می کند و به دستمالی که معمولاً زن ها برای

جلوگیری از خون می‌بندند (نوار بهداشتی) رسیده و آن را آلوده می‌کند.

فاطمه: حکم هر کدام از آن سه مورد چیست؟

مادر: در استحاضه قلیله واجب است برای هر نماز وضو بگیرد، خواه آن نماز واجب باشد یا مستحب و غسل لازم نیست.

و در استحاضه متوسطه زن باید برای هر نماز وضو بگیرد [و هر روز صبح قبل از نمازهای روزانه یک غسل انجام دهد].

فاطمه: در این باره یک مثال بیاورید؟

مادر: مثلاً اگر زن قبل از نماز صبح فهمید که استحاضه است و پس از واریسی خود پی برد که

استحاضه اش متوسطه است، [باید غسل کند] سپس برای نماز صبح وضو بگیرد، و این غسل او - به همراه وضویی که برای هر نمازی گیرد - برای سایر نمازهای همان روز کافی است، پس اگر روز دوم فرا رسید [دوباره غسل کند] سپس وضو بگیرد، و حکم همین است تا زمانی که صفات استحاضه کم یا زیاد نشده باشد.

فاطمه: حکم استحاضه کثیره چیست؟

مادر: در استحاضه کثیره زن باید در روز سه غسل انجام دهد، یک غسل برای نماز صبح، و یک غسل برای نمازهای ظهر و عصر در صورتی که آنها را پشت

سرهم بخواند، و یک غسل برای نمازهای مغرب و عشا در صورتی که آنها را نیز پشت سر هم بخواند.

فاطمه: اگر بین دو نماز فاصله انداخت حکمش

چیست؟

مادر: آنگاه برای هر نماز غسل کند.

فاطمه: آیا این حکم در تمام حالات استحاضه

کثیره جریان دارد؟

مادر: خیر، این حکم در صورتی است که خون پی

در پی و بدون قطع شدن بر پنبه ظاهر شود، ولی

چنانچه ظاهر شدن خون روی پنبه با فاصله باشد به

طوری که زن بتواند در آن فاصله علاوه بر غسل یک یا

چند نماز بخواند، در این صورت هرگاه خون از پنبه به

دستمال برسد [باید غسل را تکرار کند]، مثلاً: اگر غسل کرد و نماز ظهر را خواند و قبل از خواندن نماز عصر یا هنگام خواندن آن، خون از پنبه به دستمال رسید [واجب است برای نماز عصر دوباره غسل کند]، ولی اگر فاصله قطع شدن خون به مقداری باشد که زن بتواند دو یا چند نماز بخواند در این صورت نمازهای او صحیح بوده و نیازی به تکرار غسل نیست.

فاطمه: آیا استحاضه از نوعی به نوعی دیگر تغییر

می‌کند؟

مادر: آری، گاهی اوقات ممکن است استحاضه

قلیله به کثیره یا متوسطه تغییر کند یا برعکس.

فاطمه: زن چگونه می‌تواند عوض شدن نوع

استحاضه خود را بفهمد؟

مادر: [باید قبل از نماز خود را واریسی کرده] و

طبق آن عمل کند، پس اگر معلوم شد استحاضه قلیله

است باید به احکامی که وظیفه مستحاضه قلیله است

عمل نماید، و اگر معلوم شد استحاضه متوسطه است

باید به احکام استحاضه متوسطه عمل کند و....

فاطمه: اگر دختر باکره باشد و نتواند خود را

واریسی کند، چگونه می‌تواند عوض شدن نوع استحاضه

را بفهمد؟

مادر: تا زمانی که یقین به تغییر نوع استحاضه

نداشته باشد بنا را بر حالت سابق بگذارد، مثلاً: اگر

استحاضه او قلیله بود و شک کند به متوسطه عوض شده یا نه، در این صورت خود را استحاضه قلیله بداند مگر آنکه یقین کند که متوسطه شده است.

فاطمه: حالا اگر این دختر شک کند که

استحاضه اش قطع شده یا نه، وظیفه اش چیست؟

مادر: باز هم تا زمانی که یقین به قطع شدن

استحاضه نداشته باشد بنا را بر حالت سابق بگذارد.

فاطمه: اگر پنبه آغشته به خون شود یا دستمال

(نوار بهداشتی) آلوده شود وظیفه زن چیست؟

مادر: اگر استحاضه او قلیله یا متوسطه باشد بهتر

است پنبه و دستمال (نوار بهداشتی) را قبل از هر نماز

عوض یا تطهیر کند، و اگر استحاضه کثیره باشد در

صورت توانایی [باید آن‌ها را تعویض یا تطهیر نماید] و چنانچه برای او ضرر نداشته باشد باید از زمان پایان غسل تا پایان نماز از بیرون آمدن خون جلوگیری کند.

فاطمه: اگر زن مستحاضه به وظیفه خود عمل کند

آیا لازم است بلافاصله نماز بخواند؟

مادر: [آری].

فاطمه: احکام استحاضه چیست؟

مادر: احکام آن عبارت‌اند از:

اول: اگر استحاضه قلیله یا متوسطه باشد و خون او

قطع شود برای خواندن نماز کافی است وضو

بگیرد، و اگر کثیره باشد در صورت قطع شدن

خون برای خواندن نماز باید غسل کند.

دوم: زنی که یکی از استحاضه‌های سه‌گانه باشد، جایز نیست بدون طهارت خط قرآن را لمس کند، ولی اگر طبق وظیفه خود طهارت کند لمس کردن خط قرآن تا زمان به پایان رسیدن نماز جایز است.

سوم: طلاق دادن زنی که در استحاضه است صحیح می‌باشد.

چهارم: احکامی که بر زن حائض مترتب می‌شد بر زن مستحاضه مترتب نمی‌شود و این احکام عبارت‌اند از: حرمت آمیزش از قُبُل، حرمت وارد شدن به مسجد و ماندن و قرار دادن چیزی

در آن و همچنین حرمت خواندن آیه‌هایی که سجده واجب دارند.

پنجم: روزه از زنی که استحاضه قلیله یا متوسطه است صحیح می‌باشد هر چند به وظیفه خود برای نماز - که عبارت از وضو یا غسل است - عمل نکند. و در رابطه با استحاضه کثیره به نظر برخی از فقها صحیح بودن روزه او متوقف بر انجام غسل‌های واجب استحاضه کثیره است، یعنی برای صحت روزه باید غسل‌های استحاضه شب قبل و همچنین غسل‌های همان روز را انجام دهد، ولی نظر صحیح آن است که روزه آن

زن صحیح است هر چند غسل‌های واجب خود را ترک کند.

ششم: زنی که استحاضه کثیره است واجب نیست بعد از غسل وضو بگیرد، ولی زنی که استحاضه متوسطه است باید بعد از [غسل] وضو هم بگیرد.

گفتگویی درباره نفاس

روز بعد مادر گفت: امروز درباره نفاس با تو صحبت خواهم کرد.

فاطمه: نفاس چیست؟

مادر: خونی است که هنگام زایمان یا بعد از آن به خاطر زایمان از زن خارج می‌شود، و در این حالت به آن زن نَفَسَاء گفته می‌شود.

فاطمه: نفاس چند روز ادامه می‌یابد؟

مادر: بیشترین مدت نفاس ده روز است.

فاطمه: کمترین مدت آن چقدر است؟

مادر: حداقلی ندارد و ممکن است یک دقیقه یا کمتر از آن باشد.

فاطمه: آیا نفاس زنان با یکدیگر متفاوت است؟

مادر: زنان نَفَساء سه دسته هستند و هر کدام حکم مخصوص خود را دارد.

دسته اول: زنی که خونریزی او از ده روز بیشتر نشود.

فاطمه: حکم این زن چیست؟

مادر: تمام مدت زمان خونریزی را نفاس قرار دهد. و **دسته دوم:** زنی که خونریزی او از ده روز بیشتر شود و عادت عددیه معینی در حیض داشته باشد مانند اینکه عادت او در حیض پنج روز در هر ماه باشد.

فاطمه: حکم این زن چیست؟

مادر: نفاس را به مقدار روزهای عادت خود قرار

دهد که در مثال ما پنج روز است.

فاطمه: خونی که بعد از روز پنجم می‌بیند چه

حکمی دارد؟

مادر: آن را استحاضه قرار دهد.

فاطمه: اگر زن نفساء خونریزی اش بیش از

۱۰ روز بعد از مدت نفاس ادامه داشته باشد (مثلاً

۴۰ روز) آیا همچنان حکم استحاضه را دارد؟

مادر: خیر و حکم آن تفصیل دارد که باید به رساله

عملیه مراجعه شود.

و دسته سوم: زنی که خونریزی او از ده روز بیشتر شود ولی عادت عددیه معینی در حیض نداشته باشد.

فاطمه: حکم او چیست؟

مادر: نفاس خود را ده روز قرار دهد.

فاطمه: اگر زن نفَساء عادت معینی در حیض

داشته باشد و روزهای خونریزی او از روزهای عادت بیشتر شود و نداند این خون قبل از روز دهم قطع خواهد شد یا بعد از آن نیز ادامه پیدا خواهد کرد،
وظیفه اش چیست؟

مادر: می تواند تا روز دهم عبادات خود را ترک

نماید، پس اگر خونریزی او قبل از پایان روز دهم قطع شود تمام مدت را نفاس قرار دهد و اگر تا بعد از روز

دهم ادامه داشت غسل کند و به وظایف زن مستحاضه عمل نماید.

فاطمه: پس حکم عباداتی که در این فاصله (از

پایان عادت تا پایان روز دهم) ترک کرده بود چیست؟

مادر: آن را استحاضه قرار دهد و عبادات ترک شده

در این مدت را قضا کند.

فاطمه: اگر خونریزی در روز اول قطع شد و بعد

از چند روز دوباره شروع شود و در روز دهم یا قبل از

آن دوباره قطع شود حکمش چیست؟

مادر: هر دو خون را نفاس قرار دهد.

فاطمه: پس حکم روزهای پاکی بین این دو

خونریزی چیست؟

مادر: در این روزها [باید بین وظایف زن پاکیزه و محرمات زن نَفَسَاء جمع کند]، (مثلاً: در این فاصله از یکسو نماز و روزه واجب خود را به جا آورد و از سوی دیگر خط قرآن را لمس ننموده یا در مسجد توقف نکند).

فاطمه: اگر خونریزی شروع شده و قطع شود و دوباره شروع شده و بازهم قطع شود و این روال ادامه داشته باشد ولی مجموع خونریزی‌ها از ده روز بیشتر نشود حکمش چیست؟

مادر: تمام اوقاتی که خونریزی داشت را نفاس قرار دهد و در پاکی‌هایی که میان دو خون هستند [باید بین وظایف زن پاکیزه و محرمات زن نَفَسَاء جمع کند].

فاطمه: اگر زن، نفاس را به پایان رساند و دوباره

خون دید چه کند؟

مادر: هر خونی که زن پس از پایان نفاس و به مدت

ده روز می‌بیند استحاضه است خواه صفات حیض را

داشته یا نه، و خواه خونریزی در ایام عادت او باشد

یا نه.

فاطمه: احکام زن نَفَسَاء چیست؟

مادر: تمام احکامی که برای زن حائض بیان شد

برای زن نَفَسَاء هم می‌باشد خواه نسبت به واجبات

باشد یا محرمات [حتی خواندن آیات داری سجده

واجب و عبور از مسجد الحرام و مسجد النبی ﷺ و توقف

در سایر مساجد و قرار دادن چیزی در آنها].

گفتگویی درباره غسل

امروز مادرم روش غسل کردن را به من یاد خواهد داد.

مادر: دو نوع غسل داریم: غسل ارتماسی و غسل ترتیبی.

فاطمه: غسل ارتماسی چیست؟

مادر: این که یک دفعه تمام بدنت را به نیت غسل در آب فرو ببری، البته روشی دیگر برای غسل ارتماسی وجود دارد که در رساله ذکر شده است.

فاطمه: غسل ترتیبی چیست؟

مادر: این که به نیت غسل ابتدا تمام سر و گردن سپس بقیه بدن را بشویی و بهتر است که بعد از شستن سر و گردن اول طرف راست و بعد طرف چپ بدن را بشویی، البته رساندن آب به ظاهر گوش‌ها کافی است و لازم نیست آب وارد آن شود.

[و اگر غسل خود را با دوش انجام دهی بعد از شستن سر و گردن از زیر دوش خارج شو - هرچند یک لحظه - و بعد از آن می‌توانی شستن بقیه بدن را ادامه دهی].

فاطمه: آیا غسل هم شرط‌هایی دارد؟

مادر: آری، رعایت کردن شرایط وضو در غسل هم لازم است، مانند نیت و طهارت آب و مباح بودن آب و

مطلق بودن آب و طهارت اعضای بدن و ترتیب در شستشوی اعضا و شستن اعضا توسط خود شخص در صورت امکان و این که هیچ مانعی از استفاده کردن آب وجود نداشته باشد مانند بیماری.

ولی در دو مورد وضو و غسل با یکدیگر تفاوت دارند، از تو می خواهم به آن ها دقت کنی.

فاطمه: آن دو مورد چه هستند؟

مادر: اول: هنگام غسل لازم نیست که شستن

اعضا از بالا به پایین باشد.

دوم: در غسل لازم نیست موالات (پشت سر هم

بودن) رعایت شود، برخلاف آنچه در وضو شرط شده

است، پس می توانی سر و گردنت را بشویی و بعد از

گذشت مدتی بقیه بدنت را بشویی هر چند سر و گردنت خشک شده باشند.

البته به این نکته توجه داشته باش که در وضو به هنگام شستن صورت کافی است ظاهر ابروها را بشویی و شستن پوست زیر آن لازم نیست، یا اینکه هنگام مسح سر کافی است قسمت ظاهری مو مسح شود، در حالی که در غسل باید آب را به پوست زیر ابرو و مو برسانی، و مردان هم باید آب را به پوست زیر ریش و سبیل خود برسانند. مطلب بعد اینکه...

فاطمه: مطلب بعد چیست؟

مادر: این که غسل جنابت از وضو کفایت می کند..

فاطمه: یعنی اگر برای نماز غسل انجام دهم دیگر لازم نیست وضو بگیرم!

مادر: آری، با همان غسل نماز بخوان بدون این که وضو بگیری.

فاطمه: اگر زن بخواهد غسل جنابت و غسل حیض و غسل جمعه انجام دهد حکمش چیست؟

مادر: می تواند یک غسل به نیت غسل جنابت یا غسل حیض انجام دهد و همان غسل از سایر غسلها کفایت می کند. البته غسل جمعه را باید نیت کند هر چند به صورت اجمالی، وگرنه [غسل جنابت و غسلهای دیگر از غسل جمعه کفایت نمی کنند].

و در اینجا چند نکته را برایت بازگو می‌کنم که در انجام دادن غسل مفید هستند:

۱. اگر نجاستی بر روی بدنت بود قبل از انجام دادن غسل مطمئن شو که هیچ اثری از آن باقی نمانده باشد.

۲. برای غسل باید هر چیزی که مانع از رسیدن آب به بدن باشد را برطرف کنی مانند: چسب یا لاک ناخن و اگر برطرف کردن آن بسیار سخت یا غیرممکن بود وظیفه تو از غسل به تیمم منتقل می‌شود، ولی اگر آن مانع بر روی اعضای تیمم باشد در این صورت [باید هم غسل و هم تیمم انجام بدهی].

۳. اگر هنگام شستن بدن شک کنی که تمام سر و گردن را شسته‌ای یا نه، در این صورت [لازم است] بازگردی و مقدار مشکوک را بشویی و غسل را ادامه دهی.

فاطمه: غسل جنابت و حیض و نفاس و استحاضه و غسل میت و مس میت، این‌ها همه غسل‌های واجب هستند، آیا غسل‌های دیگری هم داریم؟

مادر: آری، ولی آن‌ها غسل‌های مستحب هستند از قبیل:

الف: غسل جمعه، و این غسل یکی از مستحباتی است که بر آن تأکید شده است و وقت آن از طلوع فجر

(اذان صبح) تا غروب آفتاب روز جمعه می باشد، و بهتر است نزدیک ظهر به جا آورده شود.

ب: غسل احرام.

ج: غسل روز عید فطر و عید قربان، و وقت آن از طلوع فجر تا غروب آفتاب است و بهتر است قبل از نماز عید به جا آورده شود.

د: غسل روز هشتم و نهم ذی حجه، و بهتر است غسل روز نهم هنگام اذان ظهر باشد.

ه: غسل شب اول و شب هفدهم و شب نوزدهم و شب بیست و یکم و شب بیست و سوم و شب بیست و چهارم از ماه مبارک رمضان.

و: غسل استخاره.

ز: غسل برای استسقاء.

ح: غسل وارد شدن به مکه.

ط: غسل زیارت خانه کعبه.

ی: غسل وارد شدن به مسجد پیغمبر صلی الله علیه و آله.

و تمامی این غسل‌ها از وضو کفایت می‌کنند.

البته غسل‌های مستحب دیگری هم داریم که به خاطر کمبود وقت آن‌ها را ذکر نمی‌کنم بعضی از آن‌ها که استحبابشان ثابت شده از وضو کفایت می‌کنند و بعضی دیگر که با دلیل شرعی معتبر استحبابشان ثابت نشده از وضو کفایت نمی‌کنند، ولی می‌توان آن‌ها را با نیت رجاء مطلوبیت به جا آورد.

گفتگویی درباره تیمم

امروز قرار است با مادرم درباره تیمم گفتگو کنم، احساس می‌کنم کلمه تیمم برایم آشناست و آن را قبلاً هنگام تلاوت قرآن کریم دیده‌ام، ولی به یاد نمی‌آورم این کلمه در کدام آیه و کدام سوره بود، لذا گفتگوی امروز را با این سؤال شروع کردم:

فاطمه: مادر.. یادم نمی‌آید کلمه تیمم را در کجای

قرآن دیده‌ام!؟

مادر: این کلمه در سوره نساء آمده است، خداوند

متعال می‌فرماید:

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا﴾ (سوره نساء آیه ۴۳)

«و اگر بیمارید یا در سفرید یا یکی از شما از قضای حاجت آمده است یا با زنان همبستر شده‌اید و برای وضو یا غسل آبی نیافتید، به سراغ زمینی که از حالت طبیعی خود خارج نشده است بروید و بخشی از صورت و دست‌هایتان را با آن مسح کنید، که خدا از شما درمی‌گذرد و شما را می‌آمرزد».

این آیه به ما می‌آموزد که چه زمانی و با چه چیزی و چگونه تیمم کنیم.

فاطمه: مادر.. چه زمانی باید تیمم کنم؟

مادر: در موارد زیر باید تیمم بدل از غسل یا بدل از

وضو انجام دهی:

۱. اگر آب کافی برای انجام دادن غسل یا وضو

نداشته باشی.

۲. اگر آب کافی وجود داشته باشد ولی دسترسی به

آن برایت فراهم نباشد، مانند اینکه به خاطر

بیماری نتوانی خود را به آب برسانی یا اینکه

استفاده از آب متوقف بر کار حرامی باشد مانند

اینکه آب مباح در ظرف غصبی باشد، یا اینکه

بترسی به خاطر رسیدن به آب جان یا ناموس یا

اموالت در خطر قرار گیرد.

۳. اگر ترس این را داشته باشی که به خاطر کمبود آب و استفاده کردن از آن در وضو یا غسل ممکن است خود یا شخص دیگری که به تو وابسته است (و در شأن تو باشد که از او محافظت کنی) در تشنگی قرار گیرد، بلکه اگر ترس از تشنگی حیوانی را داشتی که زنده بودن آن برایت مهم است، در این صورت هم وظیفه‌ات تیمم است.

۴. اگر وقت تنگ باشد به حدی که زمان کافی برای غسل و خواندن نماز کامل یا وضو و خواندن نماز کامل در داخل وقت را نداشته باشی.

۵. اگر به دست آوردن آب برای غسل یا وضو و یا اینکه استفاده از آب در آن دو مستلزم حرج و مشقت شدیدی باشد که تحمل کردن آن سخت است، مانند اینکه به دست آوردن آب متوقف بر درخواستی باشد که موجب ذلت و خواری است، و یا اینکه صفات آب طوری تغییر کرده باشد که از آن متنفر شوی و استفاده آن موجب شود در حرج و سختی بسیار شدیدی قرار گیری.

۶. اگر وظیفه‌ات این باشد که آب وضو یا غسل را در جای دیگری استفاده کنی، مانند اینکه مسجد نجس شده باشد و وظیفه داشته باشی

آب را برای برطرف کردن نجاست از مسجد مصرف کنی.

۷. اگر از استعمال آب در غسل یا وضو ترس ضرر داشته باشی به اینکه استعمال آن موجب بیماری شود، یا بیماری طول بکشد، یا شدت پیدا کند، یا به سختی درمان شود، و در تمام این حالات وظیفه تو وضوی جبیره ای نباشد.

فاطمه: الان فهمیدم که چه وقت باید تیمم کنم،

ولی بر روی چه چیزی باید تیمم کرد؟

مادر: بر روی خاک یا ریگ یا کلوخ یا سنگ یا هر

چیز مشابهی که زمین بر آن صدق کند تیمم کن، البته

به شرط اینکه پاک و [تمیز] باشد و غصبی نباشد.

فاطمه: چگونه تیمم کنم؟

مادر: الآن روبروی تو تیمم می‌کنم تا یاد بگیری...

مادر این را گفت و شروع به تیمم کرد، ابتدا

انگشتری که در دستش بود را خارج کرد، سپس کف دو

دست خود را [با هم] یک بار بر زمین زد، سپس دو

دست را کنار هم گذاشت و کف آن‌ها را بر بالای پیشانی

قرار داد و از جایی که موی سر می‌روید تا بالای بینی و

[بالای ابروها] کشید، سپس با کف دست چپ خود،

تمام پشت دست راست را از میچ دست تا سر انگشتان

مسح کرد و در پایان با کف دست راست خود، تمام

پشت دست چپ را از میچ دست تا سر انگشتان

مسح کرد.

فاطمه: به همین آسانی و سرعت تیمم تمام شد؟!
مادر: آری، فقط تیمم نیست که آسان است، بلکه خداوند متعال می فرماید:

﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ (سوره

بقره آیه ۱۸۵)

«خداوند برای شما آسانی می خواهد و برای شما

سختی و مشقت را نمی خواهد»

فاطمه: آیا تیمم کردن شرط هایی دارد؟

مادر: آری شرط های تیمم عبارت اند از:

۱. توانایی وضو گرفتن یا غسل کردن را نداشته باشی

(همان طور که گذشت).

۲. تیمم را با قصد تقرب به خداوند متعال انجام دهی.

۳. چیزی که با آن تیمم می‌کنی باید پاک و [تمیز] باشد و غصبی نباشد، و با شیء دیگری که تیمم بر آن صحیح نیست مخلوط نباشد مانند اینکه خاک با خاکستر مخلوط شود، البته اگر مقدار خاکستر در خاک مستهلک^(۱) باشد تیمم صحیح است.

---

۱. نسبت آن به قدری کم باشد که عرفاً از بین رفته به حساب آید.

۴. [روی چیزی که تیمم می‌کنی باید گرد و غباری باشد که به دست بماند، بنابراین تیمم بر سنگی که روی آن غباری نیست صحیح نیست].
۵. مسح پیشانی [باید از بالا به پایین باشد].
۶. تیمم صحیح نیست مگر آنکه از برطرف شدن عذر تا آخر وقت ناامید شوی، و این در صورتی است که تیمم را برای نماز یا هر واجب دیگری که وقت محدودی دارد انجام دهی.
۷. باید تیمم را حتی الامکان خودت به‌تتهایی انجام دهی و از دیگری کمک نگیری.

۸. کارهای تیمم را باید پشت سر هم انجام دهی،

پس اگر بین آنها به قدری فاصله دهی که عرفاً

نگویند تیمم می‌کنی، تیمم باطل می‌شود.

۹. بین اعضای تیمم مانعی نباشد، مثلاً اگر بر روی

کف دست یا روی پیشانی مانعی باشد تیمم

صحیح نیست.

۱۰. مسح پیشانی باید قبل از مسح دست راست، و

مسح دست راست نیز قبل از مسح دست چپ

باشد.

فاطمه: اگر به خاطر بیماری از استعمال آب در

وضو یا غسل معذور باشم و با تیمم نماز بخوانم سپس

پزشک استعمال آب را برایم تجویز کند در حالی که هنوز وقت برای نماز موجود باشد، وظیفه من چیست؟

مادر: نمازت صحیح است و اعاده آن لازم نیست، البته این حکم در صورتی است که تیمم مشروع باشد مانند اینکه هنگام تیمم از برطرف شدن عذر تا آخر وقت ناامید باشی.

فاطمه: اگر پزشک برای چند روز مرا از استعمال آب بازدارد و با تیمم نماز بخوانم، و بعد از بهبودی اجازه دهد از آب استفاده کنم، آیا لازم است نمازهایی که با تیمم خوانده شده را اعاده کنم؟

مادر: خیر، آن‌ها را تکرار نکن.

فاطمه: اگر بعد از دخول وقت نماز به خاطر عذری با تیمم نماز بخوانم، سپس وقت نماز دیگری برسد در حالی که هنوز عذرم برطرف نشده باشد، آیا لازم است برای نماز بعدی تیمم کنم؟

مادر: خیر، لازم نیست تیمم را تکرار کنی، چون تا زمانی که عذر باقی است و احتمال برطرف شدن آن را ندهی کماکان تیمم اول پابرجاست.

فاطمه: اگر تیمم بدل از غسل جنابت انجام دهم، آیا لازم است برای نماز وضو بگیرم؟

مادر: خیر، آن تیمم هم از وضو و هم از غسل کفایت می‌کند.

فاطمه: اگر تیمم بدل از غسل جنابت انجام دهم سپس - مثلاً - به دستشویی بروم یا بخوابم، آیا لازم است یک بار دیگر برای وضو یا برای غسل تیمم کنم؟

مادر: اگر توانایی وضو داشتی وضو بگیر، وگرنه تیمم بدل از وضو انجام بده.

فاطمه: اگر هنگام مسح دست چپ، در مسح پیشانی یا در مسح دست راست شک کنم، وظیفه من چیست؟

مادر: به این شک خود توجهی مکن.

فاطمه: اگر این شک بعد از تمام شدن تیمم پیش آید چطور؟

مادر: باز هم به این شک خود هیچ توجهی مکن.

فهرست مطالب

۵	پیش‌گفتار.....
۱۵	گفتگویی درباره حیض.....
۳۱	گفتگویی درباره استحاضه.....
۴۷	گفتگویی درباره نفاس.....
۵۵	گفتگویی درباره غسل.....
۶۵	گفتگویی درباره تیمم.....
۷۹	فهرست مطالب.....